

Familiehund og husdyr i middelalderen

Af arkæolog og museumsinspektør Thomas Rune Knudsen

Under den regionale nedlukning af Nordjylland i efteråret 2020 gjorde museets arkæologer en række opdagelser på Vesterbjerg i udkanten af Brovst. Der blev bl.a. afdækket dele af en middelalderlig landsby, men måske mest opsigtsvækkende kunne der findes skeletter af adskillige dyr, som hver især havde deres levnedsløb på datidens gårde, før de blev nedgravet omkring middelaldergårdene. Ved nogle dyr var der udvist betydelig omsorg, mens andre viser tragiske hændelsesforløb, og endnu andre vidner om datidens landbrugsproduktion og spisevaner.

En gammel fortælling

Det danske landbrug var allerede mere end 5000 år gammelt, da bønderne i den tidlige del af middelalderen (ca. 1050-1250 e.Kr.) udfoldende deres liv på Vesterbjerg ved Brovst. Når man skal forestille sig dyreholdet for ca. 800 år siden, så fandtes alle de almindelige husdyr. Allerede i jægerstenalderen blev hunden en fast følgesvend og med agerbrugets indførelse ca. 4000 f.Kr. kom også kvæg, svin, får og ged til. Hesten dukker først og op på scenen i bronzealderen, og først omkring århundrederne ved Kristi fødsel kunne man også finde katte og høns på datidens gårde. I middelalderen kunne man hermed finde alle nutidens typiske brugsdyr.

En gammel følgesvend

Vi kan igennem arkæologiske fund påvise, at hunden gjorde sit indtog i menneskenes hjem allerede tilbage i jægerstenalderen, og det er derfor heller ikke så overraskende, at hunde også skulle kunne findes i middelalderen. Hundene i middelalderen var også meget varierende i størrelse og udformning – helt på samme måde, som det ses i dag, men ikke med den samme veldefinerede raceopdeling. Typer af hunde findes omtalt i bl.a. Skånske Lov fra ca. år 1200, hvor det bliver tydeligt, at der fandtes lavstammede "knæhunde" og mynder. Mange af disse hunde med en skulderhøjde på under 40 cm har øjensynligt været selskabshunde og statussymboler. I middelalderen kendes også brugshunde, ligesom der været hunde, hvis funktion skal findes i spændet mellem familie- og brugshunde.

Ikke alle hunde blev behandlet med stor værdighed. Ofte blev døde hunde ganske enkelt smidt på møddingen eller lemfældigt nedkulet i affaldsgruber. Selvom knogler efter hunde ikke er atypiske, så findes hele skeletter sjældent. På Vesterbjerg er dog fundet en egentlig dyrebegravelse, hvor det er tydeligt, at man ved gravlæggelsen har haft ømhed over for dyret. Hunden var nedlagt ganske forsigtigt, og den har sågar fået en lille gravgave med sig til det hinsides i form af en knogle fra en hornugle. Hunden var fuldt udviklet og var en mellemstor hanhund med en skulderhøjde på ca. 45 cm.

En anden hund har sikkert også været vellidt. Denne var også blevet begravet, men senere tiders pløjning og arbejdet med gravemaskiner ved den arkæologiske udgravning har medført, at dens hvilested er mere forstyrret. Vi ved dog, at hunden var nedlagt i sin helhed i en nedgravning af beskeden dybde. Der var tale om en forholdsvis stor hund med en skulderhøjde på ca. 58 cm. Ved at se nærmere på hundens knogler kan det konstateres, at det nok har været en hund af høj alder, da knoglerne i den ene pote viste tegn på begyndende slidgigt.

En hverdagsagtig tragedie

En død hest blev behandlet anderledes end gårdens øvrige dyr. I udkanten af en af de største gårde, blev der fundet skelettet af en hest. Hesten var en hoppe/plag, der nåede at blive ca. 4-5 år gammel. Den havde en skulderhøjde på ca. 137 cm, hvilket er nær ved højden af nutidens islandske heste. Der var ingen tegn på, at middelalderens bønder havde snittet eller skåret i dyret. Til trods for det har været et stort køddyr, har man valgt, at det ikke var egnet til spising.

Nedlagt med hesten var også et ny- eller dødfødt føl. Det mest sandsynlige er, at hesten var drægtig, men at folingen mislykkedes, og både hoppe og føl døde. De blev derefter nedkulet i et hul. Det ligner ikke, at der var tale om en egentlig begravelse, men mere, at man ønskede at skille sig bort med kadaveret. En hverdagstragedie blev hermed gemt bort.

Når der er snit- og/eller hugspor på knogler, så er det et tegn på, at dyrene blev parteret og der hermed med høj sandsynlighed er tale om slagteaffald. Dette er særligt gældende for de store køddyr, men også på nogle hesteknogler er der spor efter parte-

En mellemstor hanhund havde fået en fin begravelse for ca. 800 år siden.
Foto: Nordjyske Museer

ring. Det er ikke nødvendigvis samtlige heste, som blev nedkulet. Andre kan også være endt på spisebordet. Hesten havde en anden rolle på landet end i byen, og der er tegn på, at man i et vist omfang har spist de udtjente heste på landet, mens hesteknogler i byerne oftest er håndværksaffald fra kam- og knogleværkstederne. Udgravningen af landsbyen viser, at heste var mere hyppige på landet, men også at de til en vis grad blev betragtet på samme vis som andre store køddyr.

Afhugninger og ejendommelig omgang med knogler

Foruden de hele skeletter af hund og hest, så havde man også begravet dele af hele husdyr i den middelalderlige landsby. Nogle af de let mere ejendommelige fund er hoveder og halsstykker af kvæg. Kvæg har været vigtige og alsidige husdyr, og det kommer derfor ikke som en overraskelse, at kvæg hørte til en middelalderlandsby. Kvæg fra landsbyen er blevet parteret, og der er observeret hug- og snitspor på flere af knoglerne, hvilket vil være forventet, hvis et dyr er blevet slagtet. Ved flere af dyrene har stejerne afhuggede.

Det er dog tydeligvis ikke alle dele af kvæget, som man har fundet lige appetitligt. Ved landsbyen er der flere steder nedgravet hele hoveder samt hals af kvæg. Heriblandt er der en kalv på 1-1½ år, hvor hoved og hals er nedgravet for sig selv og ikke sammen med andet slagteaffald. Ved denne kalv virker det til, at dens

Arkæologer fra Nordjyske Museer udgraver et hesteskelet, som blev stedt til hvile efter en mislykket foling for ca. 800 år siden.

Foto: Nordjyske Museer

hale er blevet placeret i kalvens mund. En tyrekalv er også blevet deponeret på lidt besynderlig vis. Igen er der tale om, at hoved og hals er nedlagt sammenhængende, men denne har så fået placeret bagben og det nederste af ryggen ovenpå. Det fremgår klart, at dyrene er slagtet, men nedlæggelsen af dyrene virker ikke tilfældig. Det samme billede ses ved en fuldvoksen ko/okse. Den er parteret, men de enkelte partier af dyret er nedlagt i sammenhængende partier, f.eks. ribben, brystben og hvirvler.

Et afhugget kalvehoved med hals, som blev fundet gravet ned for sig selv.

Foto: Nordjyske Museer

Landbrugsproduktion og spisevaner

Ved middelalderlandsbyen er også fundet knogler af svin og får/ged. For flere af svinenes vedkommende er de også sandsynligvis nedlagt i hel tilstand. Der kan være tale om selvdøde dyr, som man nægtede at fortære. Når man ser på, hvilke husdyr der er fundet knogler fra ved landsbyen, så er kvæg dominerende, efterfulgt af svin, mens får/ged kun udgør en mindre andel.

Sammensætningen af husdyrene er overraskende, og ikke hvad man normalt ville forvente af Limfjordsområdet. Fåret har normalt indtaget en helt central rolle i dyreholdet i både forhistorisk og historisk tid, men i middelalderlandsbyen på Vesterbjerg var det anderledes. Her var der mange knogler efter svin, mens fåret kun udgjorde fire procent. Ved første øjekast ligner det, at man har overgået til svineopdræt på Vesterbjerg på et væsentligt tidligere tidspunkt i historien end, hvad vi ellers kender til. En del af for-

klaringen på dette kan være, at til trods for at dyrekogler hyppigt findes i middelalderlagene i byerne, så kræves der helt andre og mere gunstige forhold for, at vi finder dyrekogler i stor stil på landet. Selvom det naturligvis var her, at den primære fødevareproduktion fandt sted, så kender vi kun til meget lidt til hverdagen på landet i middelalderen.

En anden forklaring er, at det næppe var samtlige husdyr, som blev fortæret lokalt. Både de større byer og borge var afhængige af import fra oplandet. Hvor man på landet opdrættede dyr til eget forbrug og til omsætning i byerne, så vidner knoglerne i byerne om omsætningen af landbrugsprodukterne til viderebearbejdning for byens beboere. Husdyr (heriblandt får) blev måske i stedet for at blive fortæret lokalt, eksporteret til markedet i Aalborg eller andre af de større byer.

Mange af knoglerne lå spredt i gruber, grøfter og stolpehuller. Dette var ofte slagteaffald af kvæg, svin eller får/ged, men kunne også være knogler efter hunde, som der ses på billedet her.

Foto: Nordjyske Museer